

Inhoud

	Blz.
Krimp in Groningen	3
I. Kerngegevens krimp	5
II. De opgave	7
III. De kosten	11
Literatuur	14

Provincie Groningen, juni 2009
Ruimtelijke Plannen

K R I M P I N G R O N I N G E N

Krimp

De 'krimp', de terugloop van de bevolking en huishoudens in gebieden, gaat zich in de komende decennia in heel Nederland voordoen, maar de gevolgen worden nu al heel concreet merkbaar in provincies als Groningen, Zeeland en Limburg.

In Noordoost-Groningen (Eemsdelta) en Oost-Groningen treedt tussen 2010 en 2020 al een forse daling op van het aantal inwoners. En tot 2030 zal bijvoorbeeld in de Noordoost-Groningen de bevolking verder gaan dalen met **21%** en in een plaats als Delfzijl zelfs met 40%!

Oost-Groningen en Noordoost-Groningen vormen de zwaarste krimpregio's van Nederland.

Gevolgen

De 'krimp' voltrekt zich geleidelijk. De aard, omvang en gevolgen van de krimp verschilt per gebied, maar de gevolgen zijn zeer ingrijpend voor de bevolking:

- Er ontstaat leegstand van woningen in het niet aantrekkelijke deel van de huur- en koopsector waardoor verpaupering en verloedering van de woonomgeving optreedt. Corporaties blijven met leegstaande huurwoningen zitten en particulieren kunnen hun huis niet meer verkopen of verliezen een groot deel van de waarde van hun woning.
- Jongeren en mensen met kansen trekken weg naar stedelijke gebieden. De ouderen, de werklozen en de kanslozen blijven achter. Er treedt segregatie op. De goedkope woningen trekken kwetsbare huishoudens van elders aan, waardoor de segregatie wordt versterkt.
- Het draagvlak van de weinige voorzieningen die nog over zijn valt weg. Dit treedt al op door schaalvergroting, maar wordt door krimp versterkt. Mensen moeten langere afstanden gaan afleggen en hogere kosten maken om elders voorzieningen te bezoeken.
- Door leegstand van woningen en gebouwen, het opheffen van voorzieningen, en de eenzijdige samenstelling van de bevolking verpauperen wijken snel. Sommige plaatsen nog minder aantrekkelijk worden om er te leven. Maar als je je huis niet kwijt kunt...

De leefbaarheid van delen van Nederland staat onder druk.

Opgaven

Krimp stelt de gemeenten, de provincies en het rijk voor een forse opgave en vraagt een serieuze aanpak.

- Er is snelle transformatie van de woningvoorraad en sloop van woningen nodig om verloedering te voorkomen. En tegelijkertijd is een creatieve aanpak nodig om sociale samenhang en zelfredzaamheid van bevolkingsgroepen te versterken en om de bereikbaarheid van basisvoorzieningen te bevorderen.
- Er moet op provinciaal en regionaal niveau een nieuwe balans gevonden en ontwikkeld worden tussen de bevolkingsomvang en -spreiding, de woningvoorraad in dorpen en steden en de situering en bereikbaarheid van voorzieningen. Dat vraagt van heel veel actoren acties op heel veel momenten vanuit een gezamenlijke aanpak.
- In een situatie van krimp ontbreken inkomsten uit nieuwbouw van woningen. Er moeten nieuwe financieringsconstructies worden gezocht voor sanering van woningen en leegstaande gebouwen, de herinrichting van de openbare ruimte en het bundelen en bereikbaar houden van voorzieningen.

De financiële opgave voor gemeenten, corporaties en provincies overstijgt hun mogelijkheden. Betrokkenheid van het rijk is noodzakelijk.

Kosten

Binnen de provincie Groningen worden de directe kosten van de krimp tussen 2010 en 2020 geschat op ten minste € 554 mln.

De totale kosten voor een integrale gebiedsgerichte aanpak van de fysieke woon- en leefomgeving in Oost- en Noordoost-Groningen worden geraamd op € 863 mln. - € 1 miljard.

I. KERN GEGEVENS KRIMP

Krimp in Nederland

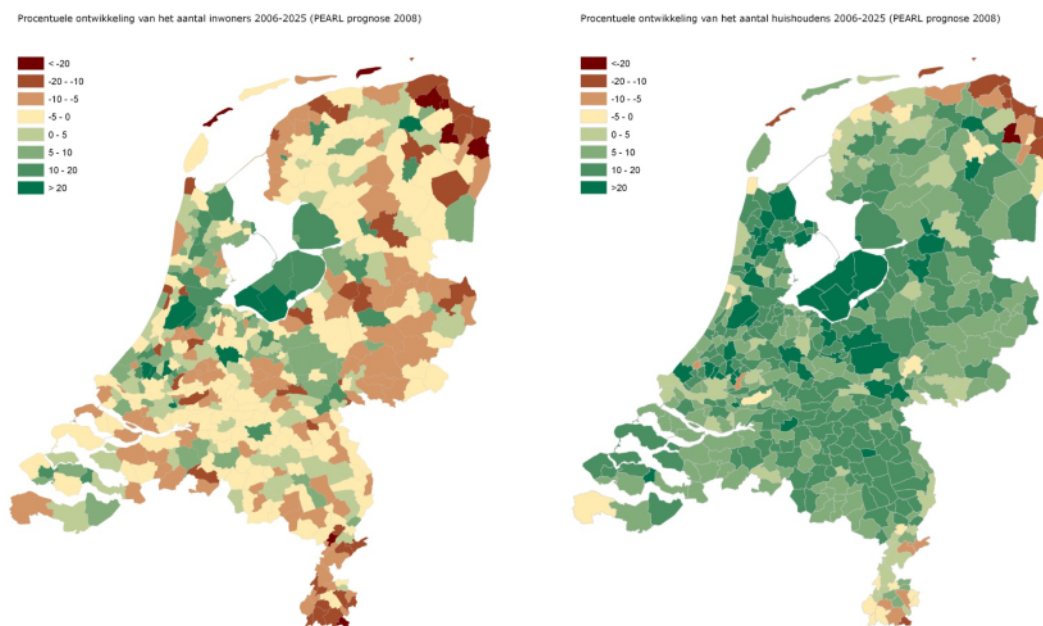
'Krimp' is de terugloop van bevolking in delen van Nederland. De oorzaak daarvan is gelegen in twee processen die zich gelijktijdig voltrekken:

- de *demografische verandering* in omvang en samenstelling van de bevolking. De belangrijkste oorzaken daarvan zijn de afname van aantal geboorten en de afname van immigratie;
- *vertrek van huishoudens* uit perifere gebieden en trek naar steden en plaatsen met voorzieningen. De belangrijkste redenen daarvoor zijn: een bewuste vestigingsvoorkeur van huishoudens, het bundelingsbeleid van overheden in de afgelopen decennia, de optredende economische neergang in gebieden, de opheffing van openbaarvervoerlijnen en het ontstaan van leefbaarheidsproblemen.

De Nederlandse bevolking zal in de komende decennia onvermijdelijk gaan krimpen. Het laagste niveau van de bevolkingsomvang in ons land wordt volgens het CBS rond 2035 bereikt. De verwachting is dat de komende 20 jaar ruim de helft van het aantal gemeenten te maken krijgt met bevolkingsdaling.

Betref het eerst een lokaal verschijnsel in het landelijk gebied, inmiddels is het meer structureel van karakter en manifesteert zich op een regionale schaal. Delen van Limburg, Zeeland en in onze provincie de regio's Oost-Groningen en Noordoost-Groningen hebben hier al indringend mee kennis gemaakt of zullen in de nabije toekomst hier in verhevigde mate mee worden geconfronteerd. Aan de ene kant is het onvermijdelijk dat deze ontwikkelingen zich (gaan) voordoen, tegelijk staat de leefbaarheid van grote delen van Nederland onder druk.

Afbeelding 1. Bevolkings- en huishoudensprognose 2006-2025; bron VROM

Krimp in Groningen

Bevolkingsafname is geen nieuw verschijnsel in onze provincie. In de afgelopen 30 jaar is het inwonertal in de regio's Oost-Groningen en Noordoost-Groningen al met ruim 10.000 inwoners gedaald (5%). Koplopers zijn de gemeenten Delfzijl en Winschoten met een daling van de bevolking van resp. 7.200 (20%) en 2.700 (13%) inwoners vanaf 1980. En ook in de komende decennia krijgen deze regio's en gemeenten volgens de prognoses te maken met een ingrijpende bevolkingsdaling.

De Regio Noordoost-Groningen / Eemsdelta

In de regio Noordoost-Groningen (de gemeenten Delfzijl, Eemsmond, Appingedam en Loppersum, afgekort DEAL-gemeenten) zal het aantal inwoners volgens de prognoses van ABF in de periode 2010-2030 gaan dalen van 65.636 naar 51.714 inwoners. Dit is een daling van 21%. In Delfzijl wordt zelfs een daling van 40% verwacht.

Het aantal huishoudens zal in de periode tot 2030 met 11% afnemen en in Delfzijl met bijna 30%.

De regio Oost-Groningen

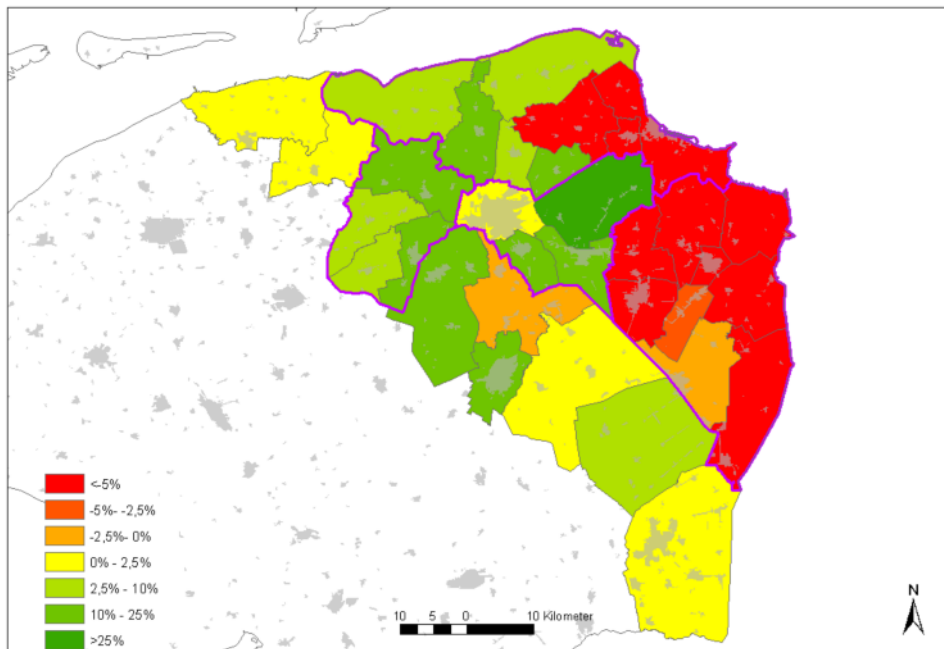
In Oost-Groningen (de negen gemeenten Bellingwedde, Menterwolde, Pekela, Reiderland, Scheemda, Stadskanaal, Veendam, Vlagtwedde en Winschoten) zal de bevolking gaan dalen van 152.252 in 2010 naar 138.247 inwoners in 2030. Dit komt neer op een daling van 9%. Tot 2040 bedraagt de daling zelfs 18%. Ook in deze regio manifesteert de daling zich in meer of mindere mate in bijna alle gemeenten, maar vooral in het Oldambt gebied (Winschoten, Scheemda, Reiderland). Winschoten zal worden getroffen met een bevolkingsdaling van 19% tot 2030. Het aantal huishoudens in deze gemeente zal met 11% afnemen.

De regio De Marne

In de gemeente De Marne zal naast krimp van bevolking met name een proces van vergrijzing en ontgroening optreden, waarvoor een forse aanpassing van de woningvoorraad nodig is.

Onderstaande kaart toont de prognose van krimp en groei van het aantal inwoners in de provincie Groningen in de periode 2005-2030. De regio's Oost-Groningen en Noordoost-Groningen onderscheiden zich duidelijk met een hoog percentage bevolkingdaling.

Afbeelding 2. Krimp en groei aantal inwoners 2005-2030

Bron: PRIMOS 2005 In: Bijdrage POP Provincie Groningen, notitie demografie, ABF Research, 2007

Conclusie:

Oost-Groningen en Noordoost-Groningen vormen de zwaarste krimpregio's van Nederland.

II. DE OPGAVE

De gevolgen van krimp

Vooraf in de Oost-Groningen en Noordoost-Groningen daalt het aantal inwoners en het aantal huishoudens. Daarnaast daalt de gemiddelde woningbezetting. Dat levert een dynamiek op die veel consequenties heeft.

- Leegstand, waardedaling en ontbreken doorstroming woningmarkt

Door de vermindering van het aantal huishoudens zijn er minder woningen nodig. Stijging van de leegstand van woningen is dan onvermijdelijk. De leegstand zal zich grotendeels concentreren in de goedkope koopsector. De afnemende vraag resulteert ook in een waardedaling van de woningen. De noodzakelijke transformatie van de goedkope koopsector is op dit moment financieel onhaalbaar. De aanzienlijke kosten van de transformatie kunnen niet betaald worden uit inkomsten uit nieuwbouw. Als er al nieuwbouw is, gaat het om huizenprijzen die de laagste van Nederland zijn. Omdat het overaanbod niet kan worden aangepakt, stagneert ook de doorstroming naar kwalitatief betere woningen en de nieuwbouw.

- Er treedt sociale segregatie op

De bevolking vergrijsst. De mensen met kansen en jongeren vertrekken uit het gebied naar elders. De ouderen, de werklozen en de kanslozen de blijven achter. De beschikbaar komende huurwoningen in minder aantrekkelijke dorpen en wijken worden door corporaties verhuurd aan kwetsbare huishoudens van elders. Dit versterkt de segregatie nog weer.

- Voorzieningen onder druk

Door de daling van het aantal inwoners en door schaalvergroting gaan winkels en andere voorzieningen de deuren sluiten. Juist in een situatie waar de vergrijzing aan de orde is, en mensen afhankelijk zijn van voorzieningen in de nabijheid, verdwijnen de voorzieningen en de mensen die nog hulp zouden kunnen bieden. Door vermindering van het aantal huishoudens en jongeren zullen een aantal scholen en sportaccommodaties de deuren moeten sluiten. Deze voorzieningen moeten regionaal worden georganiseerd.

Het voortbestaan van veel kleine scholen in kleine dorpen komt op de tocht. In het Eemsmond gebied halveert tot 2030 het aantal leerlingen en moeten daardoor, mede om efficiencyredenen, 30 scholen sluiten. In Oost-Groningen wordt sluiting van 30 van de 80 scholen verwacht. Het aanwezige MBO-onderwijs verliest draagkracht door vermindering van het aantal leerlingen. Er dreigt een ingrijpende sanering van drie streekziekenhuizen. De mensen zullen meer reizen en langere afstanden gaan afleggen om elders voorzieningen te bezoeken, in de streekcentra of zelfs in de stad Groningen.

- Verloedering van openbare ruimte

Als gevolg van toenemende leegstand, sociale segregatie en stagnerende nieuwbouw verloedert de openbare ruimte. De mogelijkheden om dit aan te pakken, door locaties waar bedrijfspanden en kantoorlocaties vrijkomen te transformeren naar woonlocaties, zijn zeer beperkt. Het aantal "rotte plekken" neemt daardoor toe. De leefbaarheid van een gebied komt dan in een neerwaartse spiraal terecht.

Conclusie: de leefbaarheid is in het geding!

Wat moet er gebeuren?

- Transformatie woningvoorraad

Bevolkingsdaling is vooral een probleem als tegelijkertijd ook het aantal huishoudens gaat dalen. Deze afname van het aantal huishoudens heeft gevolgen voor de woningvoorraad.

De afname van de woningvoorraad zal ongeveer gelijke tred moeten houden met de afname van het aantal huishoudens om leegstand en daarmee verpaupering en verloedering te voorkomen.

De transformatie van de bestaande woningvoorraad is de belangrijkste opgave. De transformatie heeft zich afgelopen jaren geconcentreerd op de (sociale) huursector, maar er zal een accentverschuiving naar de goedkope koopsector moeten plaatsvinden. Signalen wijzen er op dat er een toenemende onverkoopbaarheid van dit type woningen is en dat dit nog zal toenemen. Er is een kwaliteitsslag nodig, zowel door particuliere woningverbetering als sloop van

woningen en vervangende nieuwbouw. Corporaties en gemeenten zullen zelf moeten gaan (des)investeren. Daarop zal nu al in de meerjarenbegrotingen geanticipeerd moeten worden. De corporaties verdienen daar ondersteuning bij.

Ook moeten er een financiële en organisatorische oplossingen worden gevonden voor het uit de markt halen van particulier onroerend goed met een 'restwaarde'. We kunnen ons niet veroorloven particulier bezit te laten staan totdat het niets meer waard is. De verpaupering is dan toegeslagen en de omgevingseffecten zijn desastreus. Dus moeten woningen, hoe goedkoop ook, worden opgekocht. En ook dat zal een gezamenlijke verantwoordelijkheid worden van overheden en corporaties.

- Investeren in openbare ruimte

Om verloedering te voorkomen zal er geïnvesteerd moeten worden in de openbare ruimte. Met het opruimen van oude panden, herinrichting van de openbare ruimte van wijken en dorpcentra en bundeling van voorzieningen in centra creëren van een leefbare omgeving.

- Ontwikkelen nieuwe balans

Er moet op provinciaal en regionaal niveau een nieuwe balans gevonden en ontwikkeld worden tussen bevolkingspreiding, woningvoorraad in dorpen en steden, de situering en bereikbaarheid van voorzieningen. Dat vraagt van heel veel actoren acties op heel veel momenten. Daarvoor is een gezamenlijke integrale visie nodig. Weten waar we samen heen willen, waar onze inzet stopt en waar juist geïnvesteerd moet worden. Gemeenten, corporaties, ontwikkelaars, banken, makelaars, en bijvoorbeeld zorgaanbieders kunnen bijvoorbeeld samenwerken aan een brede regionale woonvisie. Zodat er draagvlak ontstaat voor de uitvoering. Bovenlokale regie voorkomt dat er onderlinge concurrentie ontstaat. De overheden kunnen in hun structuurvisies hun visie op de nieuwe balans aangeven.

- Andere manier van planning en financiering

We zijn gewend geraakt aan gemeentelijke inkomsten uit woningbouw, waar ontwikkelingen mee konden worden gefinancierd. In een situatie van krimp ontbreken deze inkomsten. Sterker nog: alle beschikbare middelen moeten worden ingezet worden voor sanering van woningen en leegstaande gebouwen, de herinrichting van de openbare ruimte en het bundelen en bereikbaar houden van voorzieningen. Dit is een zeer forse financiële opgave voor gemeenten, corporaties en provincies, die hun mogelijkheden overstijgt. Laat staan dat er geld is om de kwaliteit van de gebieden te versterken. Dat vraagt om een andere manier van denken over planning en financiering van onze opgaven.

Mogelijke instrumenten

De transformatie van de woningvoorraad, sanering van vastgoed, de verbetering van de openbare ruimte en de versterking en bereikbaarheid van de voorzieningen in een situatie van krimp vraagt om nieuw instrumentarium van overheden en marktpartijen.

Een eerste denklijn voor in te zetten (financiële) instrumenten voor de aanpak van krimp levert het volgende beeld op:

Voor overheden:

- Provinciaal fonds waarmee op korte termijn versnelde sanering en herstructurering van woningvoorraad en woon- en leefomgeving kan worden opgepakt en de leefbaarheid kan worden versterkt.
- Revolving fund voor opknappen en hergebruik van (beeldbepalende) panden; organiseren van vervangende functies en vervangende nieuwbouwplannen.
- Mobiliteitsfonds voor het vervoer van personen naar de regionale voorzieningen en het organiseren van voorzieningen aan huis (mobiele voorzieningen en ICT-toepassingen).
- Adviespunt Eigen Woning: technisch en financieel advies voor het verbeteren van de eigen woning mede gesponsord door de overheid. Hiermee kan tegelijk uitvoering worden gegeven aan het noordelijke 100.000 woningenplan, gericht op energiebesparing en verhogen van woon- en leefcomfort van bestaande en nieuwe woningen.
- Startersleningen: om de doorstroom in de woningvoorraad te garanderen is het nodig dat ook nieuwe kopers kunnen instappen. Gezien de ontwikkelingen is het ook zeer denkbaar dat dit binnen de huidige woningvoorraad kan plaatsvinden. Ook hierbij kan een kwaliteitsslag gemaakt worden, zowel wat de functionaliteit als de vastgoedkwaliteit (technische staat, duurzaamheidsaspecten etc.) betreft. Dit kan gefaciliteerd worden met o.a. startersleningen via het SVn (Stimuleringsfonds Nederlandse Gemeenten (www.svn.nl)).

Voor Corporaties, Banken en particulieren:

- Opkopen van particuliere woningen en gebouwen door Corporaties.
- Opkopen van de leegkomende woning van een kopende partij door makelaars.
- Garantieleningen voor innovatieve en duurzame initiatieven voor lokale economie.
- Garantiefonds van de banken: banken leveren een financiële bijdrage aan de sloop van leegstaande woningen om ervan verzekerd te zijn dat de waarde van het vastgoed (van hun klanten, die wonen in de betreffende wijk) niet te veel daalt. In Duitsland betalen sommige banken mee aan de sloop van leegstaande woningen.

In een situatie van nieuwbouw, maar dat is in deze gebieden nauwelijks aan de orde, kunnen ook andere instrumenten worden ingezet. Daarbij kan gedacht worden aan:

- Verevening: waarbij een deel van de ontwikkelingswinst uit de realisatie van nieuwe te bouwen woningen of een extra belastingheffing op uitbreiding waarmee een deel van de sloop of herstructurering op andere locaties kan worden opvangen. In krimpsituaties kan dit niet lokaal georganiseerd worden. Ook daarom is bovenlokale regie en organisatie noodzakelijk.

Samengevat de opgaven:

Andere planning en financiering

- Ontwikkelen nieuwe balans bevolkingsomvang, woningvoorraad, voorzieningenstructuur en bereikbaarheid.
- Ontwikkelen nieuwe financieringsvormen, bij gebrek aan inkomsten uit nieuwbouw.

Transformatie woningvoorraad:

- Particuliere woningverbetering.
- Zeer grote sloopopgave, vooral in de grotere dorpen, waarvoor aankopen goedkope koopwoningen nodig is.

Investeren in openbare ruimte:

- Aanpak van leegstaande of in verval rakende (karakteristieke) panden.
- Saneren van leegkomende bedrijfslocaties en revitaliseren van bedrijventerreinen.
- Aanpak van de openbare ruimte op herstructureringslocaties zonder inverdiencapaciteit.
- Aanpak van de centrumgebieden in vrijwel alle gemeenten.
- Bestrijden van sociale overlast in centrumgebieden, op stations en in achterstandswijken.

Voorzieningen:

- Realiseren van nultredenwoningen en woon-zorgzones.
- Realiseren van brede scholen en multifunctionele accommodaties in alle gemeenten.
- Opschaling van scholen naar het regionale niveau (mede vanuit efficiency).
- Aanpassing van de rijksnormering voor zorg- en onderwijsvoorzieningen.

Bereikbaar houden van voorzieningen:

- Aanpak van weginfrastructuur op diverse plaatsen.
- Verbetering van openbaar vervoer op platteland naar centrumdorpen.

III. DE KOSTEN

Investerings per thema

De provincie Groningen heeft een investeringsraming laten opstellen om de kosten van de gevolgen van de bevolkingsdaling in Oost Groningen en Noordoost-Groningen in de periode 2010 tot 2020 in beeld te krijgen.

Het gaat hierbij om de directe kosten van krimp die betrekking hebben op de fysieke woon- en leefomgeving voor de volgende thema's:

- *Herstructurering woningvoorraad:* de sloop van woningen in zowel de huur- als koopsector, herinrichting van vrijkomende grond en woningverbetering. Het betreft de transformatiekosten. De investeringen in nieuw vastgoed maakt hiervan geen onderdeel uit. Bij het berekenen van de kosten is ervan uitgegaan dat het volledige slooprogramma in de regio's te wijten is aan de gevolgen van de demografische krimp. Deze kosten worden geraamd op € 401 mln.
- *Aanpak openbare ruimte en vervallen panden:* opknappen of saneren van bedrijfspanden en andere panden die voorheen in gebruik waren voor detailhandel, publieke voorzieningen en zakelijke dienstverlening; de herinrichting van de openbare ruimte in (winkel)centrumgebieden en rond openbare gebouwen, de herinrichting van wegen in centrumgebied. Voor de aanpak van de openbare ruimte wordt een bedrag van € 143 mln. geraamd.
- *Voorzieningen:* concentratie van scholen vanwege daling leerlingaantal en schaalvergroting, investeringen in accommodaties in het basisonderwijs, in dorpshuizen en multifunctionele centra, in sportvoorzieningen en in de concentratie voorzieningen. Voor de fysieke kosten voor de sloopopgave en de herinrichtingskosten wordt een bedrag van € 10 mln. geraamd.

De directe kosten van de gevolgen van krimp in de fysieke woon- en leefomgeving bedragen voor de periode 2010-2020 ten minste € 554 mln.

Dit bedrag moet beschouwd worden als het minimale krimpbudget (tabel 1).

Tabel 1. Investeringsraming directe kosten krimp 2010-2020 in Oost en Noordoost Groningen (mln €)

	kosten krimp
Herstructurering woningvoorraad	401
Aanpak openbare ruimte	143
Voorzieningen (sloop en herinrichting)	10
Totaal	554

Naast de aanpak van de directe gevolgen van krimp hebben de regio's ook te maken met sociaal-economische en demografische ontwikkelingen, zoals ontgroening en vergrijzing. Dit vraagt óók om verdere aanpassing van de woningvoorraad, concentratie voorzieningen, verbetering openbare ruimte en de sanering en herstructurering van bedrijventerreinen.

De kosten voor deze noodzakelijke kwaliteitsslag in de beide krimpregio's zijn geraamd op ten minste € 309 mln. voor de periode 2010-2020.

Als gevolg van de krimp wordt de herontwikkeling van locaties sterk bemoeilijkt. Het hele gebied ondervindt daarmee op de diverse beleidsterreinen de gevolgen van de krimp.

Het onderscheiden van maatregelen en kosten die een direct gevolg zijn van krimp van de bevolking en de kosten van bv. een veranderende bevolkingssamenstelling is daarom kunstmatig.

Daarom gaan we uit van de noodzaak van een integrale gebiedsgerichte vernieuwingsaanpak in Oost- en Noordoost-Groningen.

Dit betekent dat de totale kosten voor een integrale gebiedsgerichte aanpak in de fysieke woon- en leefomgeving (de aanpak krimp en een kwaliteitsslag) voor de periode 2010-2020 voor beide regio's in totaal € 863 mln. zal bedragen (tabel 2).

En indien de transformatie zoals deze de afgelopen jaren in beide regio's heeft plaatsgevonden één op één wordt doorgetrokken naar de periode 2020-2020, worden de totale investeringen geraamd op afgerond € 1 miljard.

Tabel 2. Investeringsraming integrale gebiedsaanpak 2010-2020 in Oost- en Noordoost-Groningen (mln €)

	kosten krimp (transformatie, sloop, herinrichting)	kosten kwaliteitsslag	Totaal
Herstructurering woningvoorraad	401	119	
Aanpak openbare ruimte	143	43	
Voorzieningen	10	94	
Bedrijventerreinen		53	
Totaal	554	309	863

Verdeling van de kosten

De bovengenoemde kosten van krimp zijn indicatieve maar ook realistische ramingen op basis van planeconomische analyses. Er is nog geen toerekening gemaakt van de kosten van de krimp naar de diverse partijen.

De vraag voor wiens rekening de kosten van de krimp uiteindelijk zullen zijn, vraagt om een beleidsmatige beantwoording. Duidelijk is al wel dat de gevolgen van de krimp in de huursector van de woningmarkt vooral terecht komen bij de woningcorporaties, de gevolgen voor de particuliere woningvoorraad allereerst de eigenaar-bewoner zullen raken, de effecten voor de voorzieningen terecht komen bij de commerciële en maatschappelijke aanbieders en de aanpak van de openbare ruimte voor een belangrijk deel een overheidsaangelegenheid zal zijn.

Op basis van ervaringscijfers in Groningen met bijvoorbeeld de herstructurering in Delfzijl is, ter indicatie, een inschatting gemaakt van het overheidsaandeel in de noodzakelijke investeringen in Oost- en Noordoost-Groningen

De ervaring wijst uit dat de overheid hier een gemiddeld aandeel van 66% van de totale kosten voor de woningvoorraad en openbare ruimte voor haar rekening heeft genomen.

Indien dit percentages worden toegepast op de aanpak van de directe gevolgen van krimp in Oost- en Noordoost-Groningen, zal dit neerkomen op een overheidsbijdrage van € 360 mln. voor periode 2010-2020.

De totale vernieuwingsopgave in de beide krimpregio's vraagt, onder dezelfde aanname, om een overheidsbijdrage van € 570 mln. Deze bijdrage kan oplopen tot € 660 mln., indien het transformatieprogramma van de afgelopen periode ook de komende jaren wordt voortgezet.

Na 2020

De verwachting is dat bevolkingsdaling na 2020 onverminderd zal doorzetten. We staan nu aan de vooravond van ingrijpende veranderingen: na 2020 zullen de veranderingen echt merkbaar worden in de fysieke leefomgeving. Dit impliceert dat investeringen ook na 2020 onverminderd noodzakelijk zijn. Het is aan te bevelen op basis van nader onderzoek een gedetailleerder beeld te vormen van de investeringsopgave na 2020.

Conclusie

De financiële gevolgen van de bevolkingsdaling in de periode 2010-2020 in Oost- en Noordoost-Groningen worden geraamd op ten minste € 554 mln. Deze raming heeft alleen betrekking op de gevolgen voor de fysieke woon- en leefomgeving.

Op basis van ervaringen in de provincie met de herstructurering in Delfzijl wordt het overheidsaandeel hierin geraamd op € 360 mln.

De kosten die zijn gemoeid met een integrale gebiedsgerichte aanpak voor de aanpak van de krimp en een kwaliteitsslag in Oost- en Noordoost-Groningen, worden geraamd op € 863 mln. tot € 1 miljard voor de periode 2010-2020.

De overheidsbijdrage in deze integrale gebiedsopgave wordt geraamd op € 570 mln. - € 660 mln.

De demografische ontwikkelingen zullen na 2020 onverminderd doorzetten. Ook na 2020 blijven investeringen noodzakelijk.

LITERATUUR

Een nadere analyse van de krimppogave en aanpak in deelgebieden in Noord-Nederland is te vinden in de volgende documenten:

Nederland

1. *Bevolking krimpt in helft van gemeenten*, Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Voorburg/Heerlen, 27 maart 2006.
2. *Krimp en ruimte. Bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid*, Ruimtelijk Planbureau (RPB), Den Haag, 2006.
3. *Regionale krimp en woningbouw: omgaan met een transformatieopgave*, Ruimtelijk Plan Bureau, Femke Verwest e.a. RPB 2008.

Provincie Groningen

1. *Behoefteraming SV: periode 2010-2019*. Omgevingsscenario's, ABF research Delft, juni 2006.
2. *Woningmarktverkenning provincie Groningen en Regio Groningen-Assen op basis van het WoOn 2006*, Delft, september 2007
3. *Bijdrage POP Provincie Groningen, Notitie Demografie-onderzoek*, ABF Research, Delft, 2007
4. *Omgevingsbalans*, Provincie Groningen 2007, Groningen, januari 2007.
5. *Inventarisatie stedelijke vernieuwingsopgave in de provincie Groningen*, Bureau PAU, april 2008.
6. *Bevolkingsprognoses 2010-2050*, ABF Research, 2009

Eemsdelta

1. *Wat kost krimp, Scenario's voor de Regio Eemsdelta doorgerekend*, Ecorys Nederland BV, 4 maart 2009
2. *Concept Pact Regio Eemsdelta*, maart 2009
3. *Regio Eemsdelta, Onderzoek wonen en voorzieningen; kansen voor woonkwaliteit*, Companen, maart 2009
4. *Eemsdelta, Scenario's voor wonen en voorzieningen; effecten van keuzen in beeld*, maart 2009

Oost-Groningen

1. *Concept Gebiedsdocument Oost-Groningen*; Streekraad Oost Groningen, maart 2009